

Opvoedstress van moeders en externaliserend probleemgedrag van kleuters:
de mediërende rol van negatieve disciplinering

Ghislaine de Mooij, 3839648

Universiteit Utrecht

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Masterprogramma Orthopedagogiek

Student: Ghislaine de Mooij, 3839648

Begeleider: Dr. M. Verhoeven, J.C.T. (Marjolein)

2de Beoordelaar: Dr. Kirsten Buist/ Drs. Marike Deutz

Datum van inleveren: 08-06-2015

Voorwoord

Het schrijven van deze masterthesis is een voorwaarde om de masteropleiding Orthopedagogiek met goed resultaat af te kunnen ronden. Aanvankelijk was het de bedoeling om deze thesis met de stagewerkzaamheden te combineren. Doordat het een pilotstudie betrof, bleek dit helaas niet mogelijk. De dataverzameling voor deze pilot zou te lang op zich laten wachten, wat de afronding van de thesis in gevaar zou brengen. Daarop is besloten het onderzoek op een bestaande dataset te uit te voeren.

De dataset betrof vragenlijsten over de opvoedvaardigheden van ouders en uitkomsten van gedrag van hun kinderen. Er waren zes vragenlijsten en ik heb mijn voorkeur uit kunnen spreken over de onderzoeksvragen die hiermee beantwoord konden worden. Hierdoor was het voor mij interessant om hier de literatuurstudie over te schrijven en werd ik nieuwsgierig naar de uitkomsten.

Tijdens het schrijven van de thesis heb ik begeleiding gekregen van Dr. M. Verhoeven. Zij heeft mij telkens van feedback voorzien waardoor mijn stukken steeds beter werden. Ik merk dat ik hierdoor een groei heb doorgemaakt in het wetenschappelijk schrijven en dit heeft mij meer zelfvertrouwen gegeven. Ik wil mevrouw Verhoeven dan ook enorm bedanken voor alle input die zij mij heeft gegeven. Haar begeleiding heeft mij dusdanig beïnvloed dat ik hier mijn gehele carrière profijt van zal hebben. Ik heb het schrijven van de thesis dan ook als zeer positief ervaren.

Verder wil ik mijn studiegenoten die samen met mij gebruik hebben gemaakt van deze dataset bedanken voor hun mentale steun en feedbackmomenten. Het is een pittig jaar geweest en het was fijn dat ik altijd bij hen terecht kon. Dit geldt ook voor mijn partner, vrienden, vriendinnen en familie. Zij hebben mij tijdens deze soms stressvolle periode ontzettend gesteund en ik kon wanneer nodig altijd even stoom afblazen.

Samenvatting

Achtergrond: Het doel van deze studie is het verkrijgen van meer inzicht in de processen omtrent ouderschap en de relatie met externaliserend probleemgedrag. Specifiek richt deze studie zich op de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag van kleuters en of deze relatie gemedieerd wordt door het gebruik van negatieve disciplinerings technieken. **Methode:** Moeders van 250 kinderen hebben vragenlijsten omtrent hun opvoeding en het gedrag van hun kinderen ingevuld. Door middel van een mediatiëanalyse (Baron & Kenny, 1986) is bekeken of het effect van opvoedstress van moeders op externaliserend probleemgedrag van kleuters werd gemedieerd door negatieve disciplinerings technieken. **Resultaten:** De resultaten wezen uit dat er een significant, direct en positief effect is van opvoedstress op negatieve disciplinerings technieken en op externaliserend probleemgedrag van kleuters. Ook werd er een significant positief verband gevonden tussen negatieve disciplinerings technieken en externaliserend probleemgedrag. De resultaten van deze studie ondersteunden niet het mediërende verband tussen opvoedstress, negatieve disciplinerings technieken en externaliserend probleemgedrag. **Conclusies:** Opvoedstress voorspelde zowel meer externaliserend probleemgedrag als het gebruik van negatieve disciplinerings technieken. Interventies die gericht zijn op het verminderen van externaliserend probleemgedrag zouden zich daarom moeten focussen op het verminderen van opvoedstress en het vergroten van opvoedvaardigheden van ouders.

Sleutelwoorden: opvoedstress, negatieve disciplinerings technieken, externaliserend probleemgedrag, mediatiemodel

Abstract

Background: The purpose of this study was to gain more insight in processes regarding parental behavior and their relation with externalizing problem behavior. Moreover, this study focused on the relationship between parenting stress and the relation with externalizing behavior of preschoolers and whether this relation is mediated by negative disciplinary techniques. **Method:** Mothers of 250 children (aged 44-66 months) completed questionnaires regarding their children's

behavior and parenting skills. A mediational analysis was conducted to examine if the effect of parenting stress on externalizing problem behavior of preschoolers was mediated by the use of negative disciplinary techniques. This mediational model was based on the method of Baron and Kenny (1986). **Results:** The results indicated that there was a significant, direct and positive effect of parenting stress on negative discipline and externalizing problem behavior. In addition, there was a significant positive effect concerning negative discipline on externalizing problem behavior. However, the results did not support the hypothesis of a mediational model concerning parenting stress, negative discipline and externalizing problem behavior. **Conclusions:** Parenting stress predicted both externalizing problem behavior of preschoolers and the use of negative discipline. The use of negative discipline also predicted externalizing problem behavior. Interventions directed on externalizing problem behavior should therefore focus on factors that reduce parenting stress and improve parenting skills.

Keywords: parenting stress, negative discipline, externalizing problem behavior, mediational model

Opvoedstress van moeders en externaliserend probleemgedrag van kleuters:

de mediërende rol van negatieve disciplinering

Externaliserend probleemgedrag omvat een groot scala aan probleemgedragingen zoals hyperactiviteit, impulsiviteit, oppositioneel gedrag en agressie ten opzichte van leeftijdgenoten (Buodo, Moscardino, Scrimin, Altoè, & Palomba, 2013; Campbell, Shaw, & Gilliom, 2000).

Vrijwel alle kinderen vertonen dit gedrag tijdens de vroege kindertijd. De meeste kinderen zullen voordat zij naar school gaan alternatieven voor dit gedrag leren (Tremblay et al., 2004). Voor de kinderen die dit gedrag blijven vertonen, kan het een indicator zijn voor problemen op latere leeftijd die zelfs kunnen voortduren tot in de volwassenheid (Moffit, 1993; Mäntymaa et al., 2012). Ook blijkt dat naarmate de tijd vordert, externaliserend probleemgedrag resistenter wordt voor verandering (Kierfeld, Ise, Hanisch, Görtz-Dorten, & Dopfner, 2013). Om deze redenen wordt externaliserend probleemgedrag van kinderen gezien als een groot maatschappelijk probleem en is het van belang om in een zo vroeg mogelijk stadium interventies toe te passen.

Dit onderzoek richt zich daarom op kinderen tussen de drie en zes jaar oud en tracht omstandigheden waarin deze probleemgedragingen tot ontwikkeling komen in kaart te brengen. Dit kan meer inzicht verschaffen in aspecten waar interventies die zich richten op externaliserend probleemgedrag op zouden moeten inzetten. Specifiek wordt er gekeken naar de samenhang tussen opvoedstress van moeders, het gebruik van negatieve disciplineringstechnieken en externaliserend probleemgedrag van het jonge kind. Uit onderzoek blijkt dat vrouwen nog steeds het merendeel van de zorgtaken omtrent de kinderen op zich neemt (Merens & Van den Brakel, 2014). Daarom is er voor gekozen om in dit onderzoek alleen de gegevens van moeders mee te nemen in de analyses.

Opvoedstress verwijst naar de mate waarin ouders spanningen ervaren die gerelateerd zijn aan de opvoeding van het kind (De Brock, Vermulst, Gerris, & Abidin, 1992). Deze spanningen kunnen ontstaan door de eisen die het ouderschap met zich meebrengt (Deater-Deckard, 1998) en kan tot gevolg hebben dat de ouder negatieve gevoelens ten opzichte van zichzelf en het kind

ervaart (Morgan, Robinson, & Aldridge, 2002). Meerdere studies vonden een relatie tussen opvoedstress van ouders en externaliserend probleemgedrag van kinderen. In de studie van Anthony en collega's (2005) kwam naar voren dat een hogere mate van opvoedstress gerelateerd was aan hogere niveaus van externaliserend probleemgedrag van kinderen van twee tot zes jaar oud. Ook de resultaten van de literatuurstudie van Morgan, Robinson en Aldridge (2002) naar de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag van het kind toonde een positieve relatie aan. De resultaten van de longitudinale studie van Mäntymaa en collega's (2012) wezen uit dat hoge niveaus van opvoedstress op de eerste meting (leeftijd van de kinderen vier tot tien weken) verhoogde niveaus van externaliserend probleemgedrag van de kinderen op vijfjarige leeftijd voorspelde. Dit werd ook gevonden in de longitudinale studie van Tharner en collega's (2012) waarin ouders vanaf de zwangerschap tot aan het derde levensjaar van hun kinderen gevolgd zijn. De resultaten van deze studie wezen uit dat meer opvoedstress meer externaliserende problemen van hun kinderen voorspelde. Opvoedstress lijkt dus een belangrijke risicofactor te zijn bij de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag van kinderen.

Het mediatiemodel van Abidin (1992) biedt hiervoor een mogelijke verklaring. Dit model stelt dat de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag van kinderen wordt gemedieerd door disfunctioneel ouderschap. Volgens dit model zorgen hoge niveaus van opvoedstress voor beperkingen omtrent de opvoeding, deze beperkingen kunnen leiden tot probleemgedrag van kinderen (Belsky, 1984 in Abidin, 1992). In de studie van Mäntymaa en collega's (2012) werd gevonden dat stress de capaciteiten van ouders om responsief te zijn ten opzichte van de behoeftes van het kind vermindert. Het ervaren van veel opvoedstress kan dus tot gevolg hebben dat ouders disfunctionele opvoedingspatronen gaan hanteren en minder goed in staat zijn om effectief en op een passende wijze op het gedrag van hun kinderen te reageren. Dit wordt onder andere gekenmerkt door minder effectieve disciplineringsstrategieën (Morgan, Robinson, & Aldridge, 2002). Meerdere studies vonden dat opvoedstress gerelateerd is aan harder en minder responsief opvoedgedrag

(Anthony et al., 2005; Campbell, Pierce, Moore, & Marakovitz, 1996). Dit betreft ook negatieve disciplineren, een van de aspecten waar deze studie zich op richt.

Negatieve disciplineren is een harde of autoritaire wijze van disciplineren (Erath, El-Sheikh, & Cummings, 2009) en verwijst naar het gebruik van negatieve expressie, zoals schreeuwen of schelden, en fysieke agressie zoals een tik geven of slaan, als reactie op ongehoorzaamheid van het kind (Prinz et al., 2004). De studie van Campbell, Shaw en Gilliom (2000) keek naar externaliserend probleemgedrag van jongens op vier-, zes-, en negenjarige leeftijd en vond dat het gebruik van negatieve disciplineren door moeders, externaliserend probleemgedrag van hun zonen voorspelde. In de studie van Westbrook, Harden, Holmes, Meisch en Whittaker (2013) naar fysieke disciplineren (één van de aspecten van negatieve disciplineren) bij kinderen tussen de drie en vijftien maanden werd gevonden dat moeders die veel stress ervaren, vaker gebruik maken van fysieke disciplineren. Ook in de meta-analyse van Gershoff-Thompson (2004) wezen de resultaten op een positieve relatie tussen harde disciplineren en externaliserend probleemgedrag. Het lijkt er dus op dat wanneer ouders negatieve disciplineringsstrategieën gebruiken bij het disciplineren van hun kinderen, dit agressief en verstoord gedrag verder aanmoedigt.

De sociale leertheorie biedt hiervoor een mogelijke verklaring (Bandura, 1977). Deze theorie stelt dat ouders model staan voor het gedrag van hun kinderen. Blootstelling aan ouderlijke agressie kan hierbij agressief gedrag van kinderen tot gevolg hebben. Kinderen leren bijvoorbeeld dat schreeuwen een effectieve en geaccepteerde strategie is om conflicten op te lossen en kunnen deze in andere conflictsituaties gaan toepassen. Dit agressieve gedrag kan zich generaliseren naar andere interpersoonlijke relaties, zoals in het contact met peers (Erath, El-Sheikh, & Cummings, 2009). De huidige studie richt zich daarom op de vraag of opvoedstress samenhangt met externaliserend probleemgedrag en of deze relatie wordt gemedieerd door negatieve disciplineren. Op basis van bovenstaande literatuur wordt verwacht dat meer opvoedstress samenhangt met meer

externaliserend probleemgedrag van kinderen. Daarnaast wordt verwacht dat naarmate ouders meer opvoedstress ervaren zij vaker negatieve disciplineringsstechnieken toepassen wat meer externaliserend probleemgedrag van hun kinderen tot gevolg heeft.

Methode

Participanten

De participanten waren moeders van 250 kinderen tussen de 44 en 66 maanden ($M = 57.43$, $SD = 5.75$, 48,4% jongens). Het opleidingsniveau HBO/Universitaire bachelor kwam in deze steekproef het meest voor (45,4%). In de gehele Nederlandse populatie wordt dit opleidingsniveau slecht voor 28% behaald (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2014). Het opleidingsniveau in deze steekproef is dus relatief hoog. Ook had 98% van de moeders de Nederlandse nationaliteit hetgeen niet representatief is voor de gehele Nederlandse populatie, want daar heeft 78.6% de Nederlandse nationaliteit (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2014). De meeste moeders (62,4%) hadden twee kinderen. Er waren in deze steekproef geen één-ouder-gezinnen. Wel waren er veel werkende moeders waarbij er tussen de 0 en 44 uur per week gewerkt werd ($M = 23.62$, $SD = 14.53$). De meeste moeders (27,6%) werkte 24 uur per week. In Nederland werken vrouwen gemiddeld 26,4 uur per week (Merens & Van den Brakel, 2014).

Procedure en Materialen

Participanten zijn geworven via kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en kleuterscholen. Hiermee is er sprake van een selecte steekproef. Studenten hebben wervingsflyers uitgedeeld waarin beschreven stond wat het onderwerp van onderzoek was. Ouders die wilden deelnemen, hebben zich via een mailadres aangemeld. Zij hebben vervolgens per post de vragenlijsten ontvangen met het verzoek deze binnen twee weken ingevuld weer terug te sturen. De ouders hebben in totaal zes vragenlijsten omtrent het gedrag van hun kinderen en opvoeding ingevuld. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van drie van de afgenomen vragenlijsten en worden alleen de gegevens van de moeders meegenomen in de analyses.

Externaliserend gedrag. De Child Behavior CheckList 1,5 – 5 jaar ([CBCL], Achenbach, 1991; Verhulst, & Van der Ende, 1992) meet probleemgedrag en belemmeringen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. In totaal bestaat de vragenlijst uit 99 items. Voor dit onderzoek zijn alleen de 24 items voor de breedbandschaal van externaliserende problematiek gebruikt. Een van deze items is “*Mijn kind valt mensen lichamelijk aan*”. Antwoorden zijn gegeven op een 3-punt Likertschaal (0 = *past helemaal niet bij mijn kind*, 1 = *past een beetje bij mijn kind*, *mijn kind laat dit gedrag soms zien* en 2 = *past duidelijk bij mijn kind*, *mijn kind laat dit gedrag vaak zien*). De Cronbach’s alpha voor deze schaal was in dit onderzoek $\alpha = .87$. Dit betekent een hoge mate van betrouwbaarheid (Field, 2009). Er is gewerkt met de gemiddelde scores, waarbij een hoge score een hoge mate van externaliserend probleemgedrag betekende.

Negatieve disciplineren. De Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ], Verhoeven, van Baar, Dekovic, & Bodden, 2010) meet verschillende aspecten van opvoedgedrag van ouders met kinderen tussen de 44 en 66 maanden, waaronder Negatieve Discipline en Psychologische Discipline. Eén van de constructen die deze vragenlijst meet, is ‘Negatieve Discipline’. Deze schaal omvat vijf items die het gebruik van fysieke en verbale straf (stevig vastpakken, tik, stem verheffen) meten. Een voorbeelditem is “*Als mijn kind ongehoorzaam is, wordt ik boos en verhef ik mijn stem*”. Psychologische Discipline verwijst naar een negatieve vorm van disciplineren waarbij de ouder het gedrag van het kind wil controleren door het kind te isoleren, te beschamen en te laten blijken dat de ouder teleurgesteld is in het kind (Barber, 1996). De vijf items van de schaal ‘Psychologische Discipline’ zijn volgens deze definitie ook vormen van negatieve disciplineren. Daarom is er voor gekozen om ook de items van deze schaal mee te nemen in de analyses. Een voorbeeld van een item op deze schaal is “*Als mijn kind iets doet wat niet mag, kijk ik vaak boos en doe alsof hij/zij er niet is*”. Moeders geven op een 6-punt Likertschaal (1= *nooit* tot 6= *altijd*) aan hoe vaak zij het beschreven gedrag vertonen.

Een principale componentenanalyse (PCA) is uitgevoerd over de tien items. Drie

componenten hadden volgens de criteria van Kaiser een eigenwaarde groter dan 1 en gecombineerd verklaarden zij 57.72% van de variantie. Het screeplot liet echter zien dat een oplossing met één component het beste was. Daarom is dit als definitieve oplossing gekozen. De uiteindelijke variabele heet ‘Negatieve Disciplineren’. De Cronbach’s alpha voor de samengevoegde schaal was $\alpha = .74$. Dit betekent een goede mate van betrouwbaarheid (Field, 2009). Iedere moeder kreeg een schaalscore toegekend op basis van het gemiddelde van alle tien de items tezamen. Een hoge score betekende een hoge mate van negatieve disciplineren.

Opvoedstress. De Nijmeegse Ouder Stress Index- Korte versie ([NOSIK], De Brock, Vermulst, Gerris, & Abidin, 1992) is afgenomen om de mate van opvoedstress bij moeders te meten. Deze verkorte vragenlijst omvat 25 items. Een voorbeeld van een item is “*Hoe ik ook mijn best doe met de opvoeding van mijn kind, soms heb ik het gevoel dat ik de zaak niet goed in de hand kan houden*”. De moeders hebben de vragenlijst ingevuld en konden antwoord geven op een 6-punt Likertschaal (1= *helemaal mee oneens*, tot 6= *helemaal mee eens*). De Cronbach’s alpha betrof in dit onderzoek $\alpha = .90$. Dit houdt in dat de vragenlijst zeer betrouwbaar bleek (Field, 2009). Er is gewerkt met gemiddelde scores, waarbij een hoge score een hoge mate van opvoedstress betrof.

Analyse

De data is geanalyseerd met SPSS 22.0. Allereerst zijn de descriptieve gegevens van de steekproef in kaart gebracht, zoals de gemiddeldes en standaarddeviaties van de scores op opvoedstress, negatieve disciplineren en externaliserend gedrag. Om te onderzoeken in hoeverre negatieve disciplineren het verband tussen opvoedstress en externaliserend gedrag medieert, werd een mediatieanalyse volgens de procedure van Baron en Kenny (1986) uitgevoerd. Volgens Baron en Kenny (1986) zijn er drie condities waar aan voldaan moet worden voordat de mediatie getoetst mag worden: Allereerst moet de onafhankelijke variabele (opvoedstress) een significante relatie hebben met de afhankelijke variabele (externaliserend probleemgedrag); dit is het *c*-pad. Ten tweede moet de onafhankelijke variabele (opvoedstress) een significante relatie hebben met de

mediërende variabele (negatieve disciplinering); dit is het a -pad. Tot slot moet de mediërende variabele (negatieve disciplinering) significant correleren met de afhankelijke variabele (externaliserend probleemgedrag); dit is het b -pad. Deze voorwaarden worden getoetst met een Pearson-correlatie analyse. Met een hiërarchische regressieanalyse wordt het uiteindelijke mediatiemodel getoetst. Er is sprake van mediatie wanneer de relatie tussen de onafhankelijke variabele (opvoedstress) en de afhankelijke variabele (externaliserend probleemgedrag) significant minder sterk wordt in vergelijking tot het c -pad wanneer er gecontroleerd wordt voor de mediërende variabele (negatieve disciplinering), dit is dan het c' -pad.

Resultaten

Tabel 1 laat de gemiddeldes en standaarddeviaties van de scores op de vragenlijsten zien. Voor de schaal externaliserend probleemgedrag zijn er scores gevonden in een range van 0 tot 1.08 ($M = .38$, $SD = .24$). Dit is laag gezien de moeders antwoord konden geven op een 3-punt Likertschaal die van 0 tot en met 2 liep. Dit betekent dat de moeders in deze steekproef weinig externaliserend probleemgedrag van hun kinderen rapporteren. Daarnaast werd er door de moeders in deze steekproef weinig opvoedstress ervaren. Er werden voor deze variabele scores gevonden binnen een range van 1.00 tot 3.65 ($M = 1.75$, $SD = .55$). Voor de schaal negatieve disciplinering zijn er gemiddeldes gevonden binnen de range van 1.20 tot 3.67 ($M = 2.06$, $SD = .44$). Deze scores geven aan dat er in deze steekproef relatief weinig gebruik werd gemaakt van negatieve disciplineringstechnieken.

Tabel 1

Pearson's correlaties tussen Opvoedstress, Negatieve disciplineren en Externaliserend probleemgedrag

	1	2	3	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
1. Ext. probleemgedrag				.38	.24	0.00	1.08
2. Neg. disciplineren	.25*			2.06	.44	1.20	3.67
3. Opvoedstress	.58*	.29*		1.76	.55	1.00	3.65

* $p < .01$.

Om een mediatie analyse te mogen uitvoeren, moeten volgens Baron en Kenny (1986) alle variabelen in het model met elkaar correleren. De correlaties staan gerapporteerd in Tabel 1. Er werd een positieve Pearson's correlatie gevonden tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag (pad *c*), $r = .58$ ($p < .001$). Een hogere mate van opvoedstress ging gepaard met een hogere score in externaliserend probleemgedrag. Ook werd een positieve Pearson's correlatie gevonden tussen opvoedstress en negatieve disciplineren (pad *a*) met $r = .29$, $p < .001$. Dit betekent dat een hogere score op opvoedstress samengaat met meer negatieve disciplineren. Tot slot werd een positieve Pearson's correlatie gevonden tussen negatieve disciplineren en externaliserend probleemgedrag (pad *b*), $r = .25$, $p < .001$; meer gebruik van negatieve disciplinerenstechnieken ging samen met een hogere mate van externaliserend probleemgedrag. De correlaties staan gerapporteerd in Figuur 1.

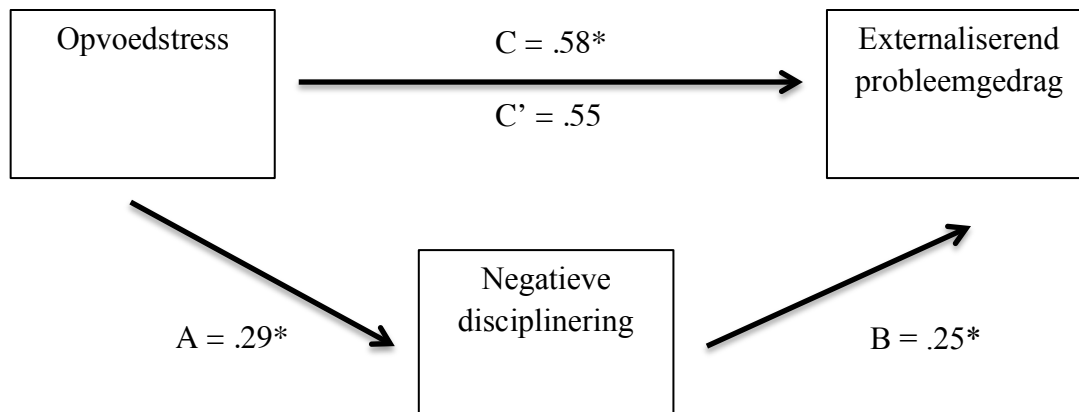
Tabel 2

Hiërarchische Regressieanalyses: Externaliserend Probleemgedrag Voorspeld door Opvoedstress en Negatieve Disciplineren

Voorspeller	Externaliserende problemen	
	ΔR^2	<i>B</i>
Stap 1	.06	
Negatieve disciplineren		.09
Stap 2	.28	
Opvoedstress		.55*
Total R^2	.34*	
N	250	

* $p < .01$.

Uit de hiërarchische regressieanalyse bleek dat het model goed op de data paste. Opvoedstress en negatieve disciplineren verklaarden samen 33,9% ($R^2 = .34$, $p < .001$) van de variantie in externaliserend probleemgedrag van het kind, $F(2,247) = 63.34$. Uit de analyse om het mediatiemodel te toetsen bleek dat het effect van negatieve disciplineren niet langer significant bleef wanneer opvoedstress in stap 2 werd toegevoegd (Tabel 2). Het effect van opvoedstress op externaliserend probleemgedrag met als mediator negatieve disciplineren (pad c') bleek wel significant (pad $c' = .55$, $t(247) = 10.16$, $p < .001$). Deze resultaten suggereren dat de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag niet wordt gemedieerd door negatieve disciplineren. In Tabel 2 worden de resultaten van deze analyse weergegeven. Figuur 1 geeft de regressie-coëfficiënten van het model weer.

Figuur 1. Het effect van opvoedstress op externaliserend probleemgedrag via negatieve disciplineren. * $p < .01$.

Discussie en conclusie

Het doel van deze studie was het verkrijgen van meer inzicht in de relatie tussen opvoedstress en het gebruik van disciplinerings technieken door moeders en externaliserend probleemgedrag van kleuters. Uit de analyses bleek dat opvoedstress een significant en positief effect had op negatieve disciplineren en externaliserend probleemgedrag. Hogere scores op opvoedstress werden geassocieerd met hogere scores op negatieve disciplineren en externaliserend probleemgedrag. Daarnaast had negatieve disciplineren ook een direct en positief effect op externaliserend probleemgedrag waarbij een hogere score op negatieve disciplineren geassocieerd werd met hogere scores op externaliserend probleemgedrag. De data ondersteunden niet het mediatiemodel waarbij de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag gemedieerd zou worden door negatieve disciplineren.

Allereerst is bekeken of opvoedstress een relatie had met externaliserend probleemgedrag. Op basis van de bestudeerde literatuur werd verwacht dat kinderen van moeders die meer opvoedstress ervaren, meer externaliserend gedrag zouden vertonen (Mäntymaa et al., 2012;

Morgan, Robinson en Aldridge, 2002; Anthony et al., 2005, Tharner et al., 2012). Deze hypothese werd door de resultaten ondersteund; meer opvoedstress van moeders bleek gerelateerd aan meer externaliserend probleemgedrag van hun kinderen.

De tweede hypothese stelde dat opvoedstress een positieve relatie zou hebben met het gebruik van negatieve disciplinerings technieken. Zoals verwacht, bleek er een positieve relatie te zijn waarbij meer opvoedstress gepaard ging met meer negatieve disciplineren (Morgan, Robinson, & Aldridge, 2002; Anthony et al., 2005; Campbell, Pierce, Moore, & Marakovitz, 1996; Deater-Deckard, 1998).

Er is in deze studie ook bekeken of negatieve disciplineren een relatie had met externaliserend probleemgedrag. Deze hypothese werd door de resultaten ondersteund; meer negatieve disciplineren door moeders was gerelateerd aan meer externaliserend probleemgedrag van het kind. Dit komt overeen met de resultaten uit eerder onderzoek (Campbell, Shaw en Gilliom, 2000; Westbrook, Harden, Holmes, Meisch en Whittaker, 2013; Gershoff-Thompson, 2004).

Tot slot is bekeken of negatieve disciplineren de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag medieerde. Het mediatiemodel van Abidin (1992) stelt voor dat de effecten van opvoedstress op probleemgedrag van kinderen gemedieerd worden door opvoedgedrag van ouders. Uit de resultaten bleek dat voor deze steekproef het opvoedgedrag van moeders (negatieve disciplineren) niet de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag medieerde.

Een mogelijke verklaring hiervoor is de cross-sectionele aard van het onderzoek. Hierdoor is het niet mogelijk om causale conclusies te trekken. Het is dus goed mogelijk dat er een omgekeerde relatie bestaat. In de longitudinale studie van Verhoeven, Junger, Aken, Dekovic en Aken (2010) werd gevonden dat in elk geval bij kleuterjongens er ook sprake is van invloed van externaliserend probleemgedrag op psychologische controle en fysiek straffen (aspecten van negatieve disciplineren) door ouders. Daarnaast is het ook mogelijk dat er een wederkerige relatie bestaat

tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag. Hierbij kan externaliserend probleemgedrag van kinderen bij dragen aan de ontwikkeling van opvoedstress van ouders. In de longitudinale studie van Mackler en collega's (2015) kwam inderdaad naar voren dat externaliserend probleemgedrag van kinderen juist leidde tot een verhoging van opvoedstress. Zij vonden dat het effect van externaliserende symptomen op opvoedstress sterker was dan het effect van opvoedstress op externaliserende problemen. Omdat het dus mogelijk is dat externaliserend gedrag juist leidt tot opvoedstress en negatieve disciplineren, kan dit verklaren waarom er wel correlaties zijn gevonden tussen opvoedstress, negatieve disciplineren en externaliserend probleemgedrag maar geen ondersteuning voor het mediatiemodel.

Bij het interpreteren van de resultaten moet er naast het feit dat het onderzoek van cross-sectionele aard was, rekening worden gehouden met andere beperkingen. Een van deze beperkingen betreft de homogeniteit van de steekproef. Deze steekproef bestond veelal uit hoog opgeleide moeders van Nederlandse afkomst, hetgeen niet representatief is voor de gehele populatie. Dit moet worden meegenomen bij de interpretatie en generalisatie van de resultaten. Toekomstig onderzoek zou daarom een meer heterogene steekproef moeten genereren. Tot slot is een limitatie dat het onderzoek uitgevoerd is met een steekproef uit de algemene populatie. Het zou zo kunnen zijn dat voor gezinnen uit de klinische praktijk de resultaten er anders uit zullen zien. Omdat interventies zich veelal zullen richten op de klinische populatie is het van belang om hier meer inzicht in te verkrijgen.

Ondanks bovenstaande beperkingen heeft dit onderzoek bij kunnen dragen aan meer inzicht in de samenhang tussen opvoedstress, negatieve disciplineren en externaliserend probleemgedrag. Er zijn significante verbanden gevonden tussen de verschillende variabelen waardoor duidelijker is waar toekomstig onderzoek zich op zou kunnen richten. Er is gebruik gemaakt van gevalideerde onderzoeksinstrumenten waardoor dit onderzoek een hoge mate van betrouwbaarheid heeft. Tot slot

geven de resultaten implicaties voor aangrijpingspunten waar interventies die zich richten op het verminderen van externaliserend probleemgedrag van kleuters op kunnen focussen.

Implicaties voor de klinische praktijk en beleid

De huidige studie liet zien dat opvoedstress gerelateerd is aan externaliserend probleemgedrag en negatieve disciplineren. Het ervaren van opvoedstress lijkt dus een belangrijke risicofactor voor disfunctionele opvoedstrategieën en de ontwikkeling van probleemgedrag van kinderen. Interventies die zich richten op het verminderen van probleemgedrag van kinderen zouden dus ook oog moeten hebben voor opvoedstress van ouders en componenten moeten bevatten die zich richten op het verminderen van deze vorm van stress. Daarnaast zouden interventies zich kunnen richten op het vergroten van de kennis omtrent opvoedvaardigheden zodat ouders een breder repertoire aan opvoedvaardigheden verkrijgen.

Referenties

- Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology, 21*(4), 407-412. doi:10.1207/s15374424jccp2104_12
- Achenbach, T. M. (1991b). *Manual for the Youth Self-Report and 1991 Profile*. Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationship between parenting stress, parenting behavior and preschoolers' social competence and behavior problems in the classroom. *Infant and Child Development, 14*, 133-154. doi:10.1002/icd.385
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development, 67*, 3296-3319.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1173–1182.
- Belsky, J. (1984). Model of determinants of parenting. In Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology, 21*(4), 407-412. doi:10.1207/s15374424jccp2104_12
- Buodo, G., Moscardino, U., Scrimin, S., Altoè, G., & Palomba, D. (2013). Parenting stress and externalizing behavior symptoms in children: The impact of emotional reactivity. *Child Psychiatry Human Development, 44*, 786-797. doi:10.1007/s10578-013-0371-0
- Campbell, S. B., Pierce, E. W., Moore, G., & Marakovitz, S. (1996). Boys' externalizing problems at elementary school age: Pathways from early behavior problems, maternal control, and family stress. *Development and Psychopathology, 8*, 701–719.
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems:

Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology*, 12, 467-488.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014, 1 januari). *Bevolking; kerncijfers*. Geraadpleegd op 8 juni 2015, van <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=37296ned&D1=25,27-28,36,44&D2=a&HDR=T&STB=G1&VW=T>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2014, 26 augustus). *Onderwijsniveau bevolking gestegen*. Geraadpleegd op 8 juni 2015, van <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/onderwijs/publicaties/artikelen/archief/2013/2013-3905-wm.htm>.

Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5, 314-332.

De Brock, A. J. L. L., Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). *Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI)-manual*. Lisse: Swets en Zeitlinger.

Erath, S. A., El-Sheikh, M., & Cummings, E. M. (2009). Harsh parenting and externalizing behaviour: Skin conductance reactivity as a moderator. *Child Development*, 80(2), 578-592. doi:0009-3920/2009/8002-0020

Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage publications: London

Gershoff-Thompson, E. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128(4), 539-579. doi:10.1037//0033.2909.128.4.539

Kierfeld, F., Ise, E., Hanisch, C., Görtz-Dorten, A., & Döpfner, M. (2013). Effectiveness of telephone-assisted parent administered behavioral family intervention for preschool children with externalizing problem behavior: a randomized controlled trial. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 22, 553-565. doi:10.1007/s00787-013-0397-7

Mackler, J. S., Kelleher, R. T., Shanahan, L., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2015).

Parenting stress, parental reactions, and externalizing behavior from ages 4 to 10. *Journal of Marriage and Family*, 2, 388-406. doi:10.1111/jomf.12163

Mäntymaa, M., Puura, K., Luoma, I., Latva, R., Salmelin, R. K., & Tamminen, T. (2012).

Predicting internalizing and externalizing problems at five years by child and parental factors in infancy and toddlerhood. *Child Psychiatry Human Development*, 43, 153-170. doi:10.1007/s10578-011-0255-0

Meren, A., & Van den Brakel, M. (2014). *Emancipatiemonitor 2014*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent anti-social behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674–701.

Morgan, J., Robinson, D., & Aldridge, J. (2002). Parenting stress and externalizing child behaviour. *Child and Family Social Work*, 7, 219-225.

Prinzle, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquière, P., & Colpin, H. (2004).

Parent and child personality characteristics as predictors of negative discipline and externalizing problem behaviour in children. *European Journal of Personality*, 18, 73-102. doi:10.1002.per.501

Tharner, A., Luijk, M. P. C. M., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., . . . Tiemeier, H. (2012). Infant attachment, parenting stress, and child emotional en behavioral problems at age 3 years. *Parenting: Science and Practice*, 12(4), 261-281. doi:10.1080/15295192.2012.709150

Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Séguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M., . . . Japel, C. (2004). Physical aggression during early childhood: Trajectories and predictors. *Pediatrics*, 114, 43-50.

Verhoeven, M., Junger, M., Van Aken, C., Deković, M., & Van Aken, M. A. G. (2010). Parenting and children's externalizing behavior: Bidirectionality during toddlerhood. *Journal of*

Applied Developmental Psychology, 31(1), 93-105. doi:10.1016/j.appdev.2009.09.002

Verhoeven, M., Van Baar, A., Deković, M., & Bodden, D.(2010). *The development of a Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ)*. Unpublished manuscript.

Verhulst, F. C. & Van der Ende, J. (1992). Agreement between parents' and adolescents' self-reports of problem behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33(6), 1011-1023.

Westbrook, T. R., Harden, B. J., Holmes, A. K., Meisch, A. D., & Whittaker, J. V. (2013). Physical discipline use and child behavior problems in low-income, high-risk African American families. *Early Education and Development*, 24, 923-945
doi:10.1080/10409289.2013.797327